

sto kuhanje mesa (seve ob pečenju, ki razen različnih naprav sploh ne potrebuje). Začinjanje pa je bilo prispevek sredozemske civilizacije. Med pijačo je igrala voda — naravno — pomembno vlogo, zelo pomemben sestavni del prehrane pa so bile tudi naravno zavrete rastlinske pijače, po številu prave pивske posode sodeč. Literarni viri nam morajo na pomoč, da mislimo predvsem na vino in to od najslabših do sortnih vrst. Podoba pri nas najdene pивske posode gre namreč, kot smo videli, z literarnimi opisi prav dobro vštiric. Če bi pa ob izjemnih, širokih, mehastih posodah pomislili še na neko vrsto ječmenove pijače, ali če bi pri nejasni panjasti posodi iz groba v Poetoviu,¹⁰ napol za šalo, napol za res, pomislili na nastavek kotla za pripravljanje nekega destilata (mogoče tudi za druge potrebe v vsakdanjem življenju), smo pa že na tleh z ničemer potrjenih domnev in se moramo vsakih trditev v tej zvezi vzdržati.

OPOMBE

1. Npr. Marquardt Mau, *Privatleben der Römer*, 1886 ali prispevki v *Realenzyklopädie des Altertums*, npr. sv. cena, Mau, III, 1899 str. 1895 ss. ali sv. *Kochkunst*, Orth X/1, 1921, str. 957 ss. — 2. Izvajanja gradimo predvsem na

objavah: L. Plesničar, Severno emonsko grobišče, *Katalogi in monografije* 8, 1972; S. Petru, Emonske nekropole, *Kat. in mon.* 7, 1972, P. Petru, *Razprave* 1. razr. SAZU 6, 1969, 197 ss, V. Kolšek, *Inventaria archaeologica Jugoslavija* 16, 1972, Z. Šubic, *Inventaria Archaeologica Jugoslavija* 14, 1972, I. Mikl Curk ČZN NV 1, 1965, 75 ss; *Rimska keramika v Sloveniji*, Narodni muzej 1973, razstavni katalog ter na pretežno neobavljeni naselbinski keramiki iz središča Emone, kompleksov Jakopičev vrt, Ferantov vrt in šola Majde Vrhovnik in na gradivu iz inventarja Pokrajinskega muzeja Ptuj. — 3. glej opombo 1. — 4. I. Mikl Curk, ČZN NV 4, 1968, št. 217 in ista, *Archaeologia Jugoslavica* XIV, 1973, 42 — 6. T. Knez, Novo mesto v antiki, katalog razstave 1974, 17. — 5. Cesar Probus je v drugi polovici 3. stoletja ukinil Domicianovo prepoved iz konca 1. stoletja, da bi v provincah sadili (cepljeno) vinsko trto. *Hist. Aug. Prob.* 188 in *Suet. Domit.* 7. — 7. H. Lanner, *Wörterbuch der Antike*, 3. izd. 1952, 93. Upoštevajmo pri tem, da je oblika našega vrčka za pivo iz dežel, kjer so pivo mnogo pili ogreto. — 8. Za to in druge analogije iz našega narodnega blaga, o belokranjskih loncih in prekmurskem kamenščaku se zahvaljujem Ljudmili Bras, muz. svetovalcu iz Slovenskega etnografskega muzeja. — 9. O razvoju navadne kuhinjske keramike ter navedbe literature glej I. Mikl Curk, *Arheol. vestnik* 24 1973 (1975; 883 ss — 10. Z. Šubic, *Inv. archaeol. Jugosl.* 14. YU 135.

PIVKA V SREDNJEM VEKU

† MILKO KOS

Tisočletja nazaj so na notranjski Pivki razprostrte ploskve plodnega peščenjaka in laporja vabile k poselitvi, gorski obronki in višine k postavitvi obrambnih postojank, lahki dohodi in prehodi pa k premikanju ljudstev, vojaškemu osvajanju in trgovskemu prometu. Ob poteh med zgornjim Posavjem in Jadranskim morjem razporežena, je Pivka velika prehodna stopnica za tistega, ki se

po poslih trgovanja, osvajanja in naseljevanja pomika navzdol proti morju in do morja, za tistega, ki hoče na sever, je pa prav tako prikladna prehodna dežela. Velikokrat je bilo že povedano: na dolgi alpski in dinarski črti ni nižjega prehoda iz notranjosti do morja in narobe, kot so le 600 metrov nad morsko gladino ležeča tako imenovana Postojnska vrata.

Iz tega svojega položaja je razločljiv dobršen del davne in bližnje preteklosti naše Pivke. Naseljevanje se skozi tisočletja drži istih območij. Boj za posest te zemlje, njenih obrambnih postojank in prehodov se v njeni zgodovini stalno ponavlja. Značaj zemlje vpliva na njeno obdelavo in izkoriščanje, postavlja ji pa tudi meje. V gospodarjenju človeka na Pivki se skozi tisočletja pojavljajo in ponavljajo iste smeri, isti vzponi in is-

* Ta sestavek je pokojni akademik prof. dr. Milko Kos pripravil leta 1957/58 na prošnjo tedanje redakcije za zbornik o Pivki. Ker pa je ta zbornik pod naslovom »Ljudje in kraji ob Pivki« izšel leta 1975, v njem pa ni tega članka, ker se je medtem izgubil rokopis, poslan redakciji, ga objavlja sedaj KRONIKA, da bi ta široko in zanimivo napisani prispevek postal znan širši javnosti. Originalni rokopis hrani Inštitut za občo in narodno zgodovino Slovenske akademije znanosti in umetnosti v rokopisni zbirki M. Kosa fasc. 29.

Silertabor (Valvasor, Die Ehre...
XI, 510)

te krize, pogojene iz položaja te zemlje in činiteljev, ki so z njo povezani. Že bežen pogled v preteklost Pivke nam more to pokazati.

Svoj prvi veliki vzpon, ki ga moremo določeneje razbrati iz zgodovinskih virov, je doživela ta zemlja v dobi še preden je nanjo stopil rimski vojak. To je bilo tistih dob, ko je deželo med Hrušico, Nanosom in Snežnikom naseljevalo ljudstvo ilirskih Japodov, ki so zgradili od Hrušice pa do Čičarije gost venec selišč in utrjenih postojank.

Rim je le s težavo, vsaj na zunaj, pokoril te bojevitke Japode, si uredil na Pivki svojo oblast, spoznal zlasti prometni pomen te pokrajine in dodal že obstoječim prastarim potom, ki so potekali z zgornjega Posavja na Jadran, še cesto velikega strateškega pomena, od Ajdovščine preko Hrušice na Logatec.

Starim potom sledi v marsičem naselitev Slovencev, ki so prišli v te kraje okoli leta 600 in naselili predele, za kulturo tal že v stoletjih pred njimi pridobljene. Planote na Blokah, z gozdovi od nekdanj slabo pokrite, pa že od davnih časov naseljene in kultivirane, so glavna vrata, ki so kazala smer slovenskemu zgodnjemu dotoku na notranjski Kras. Daleč naokoli ni tako ugodnega prehoda od vzhoda proti zahodu, kot ravno na Blokah.

V fevdalni dobi začenja znova tekma, kdo bo gospodar dežele na Pivki in dohodov vanjo. Vodijo jo za to zemljo, naseljeno po Slovincih, fevdalci tuje krvi. Ali bo ta dežela dosegla v okviru te tekme samostojen politično-upraven položaj, če pa ne — na katero sosednjih dežel se bo prislonila in kdo bo v njej zagospodaril? To so vprašanja, ki na razgiban način izpolnjujejo dobršen del preteklosti Pivke v dobi, ki jo imenujemo srednji vek.

V starem veku je Pivka politično-upravno del rimske pokrajine Histrije, ki s svojimi severnimi mejami sega do Hrušice, Javornikov in Snežnika. Te meje antične Histrije je prevzela potem tržaška škofija, ki zajema v svoj vzhodni del še skozi stoletja Pivko in predele ob notranjski Reki. Toda kaj več kot ta cerkveno-upravna pripadnost od nekdanje pod antično Histrijo Pivki ni ostala.

Pač pa je stoletja v srednjem veku kazalo, da bo nastala posebna politično-upravna enota z označbo Kras, ki ne bo niti del Istre, niti Kranjske, niti Goriške. Pivka je del tega Krasa. Ne manjkajo pa tudi posebne označbe za Pivko, ki kažejo, da so ljudje že v srednjem veku gledali v tej deželi enoto zase. Poleg že tedaj znane Pivke je bila v rabi še označba »nad Prevalom«. S Prevalom je mišljen prehod pri Razdrtem in ta vas sama.

Vzrok, da ni prišlo do nastanka posebne politične enote z imenom Kras, v katero bi bila vključena Pivka, pojasnjuje boj srednjeveških fevdalcev za gospodstvo nad prehodi in deželami med zgornjim Jadranom in zgornjim Posavjem. Patriarh iz Ogleja je v visokem srednjem veku pomembno zemljiški in deželni gospod za široke predele od Furlanije pa globoko v notranjske gore. Toda kakor je njegova posvetna oblast v poznejšem srednjem veku propadala, tako se je dvigala moč raznih fevdalcev, ki je končno patriarhovo prerastla. Eden med njimi, grof iz Gorice, obvladuje v prometnem oziru važen dohod na Pivko od severne strani; nad Planino ima svoj grad, v Planini pa svoj trg in mitnico. Drugi mogočni fevdalec, patriarhov vazal, ki pa se je znal kmalu odtegniti oblasti svojega fevdnega gospoda, je gospod iz Devina. Tri velika kraška gospodstva, Devin, Senožeče in Prem ima od patriarha sicer v fevd, toda je v njih dejansko samostojen gospod.

Oglejska je tudi Postojna z gradom (prvič se omenja 1226) in vasjo pod njim, od 15. sto-

Postojna (Valvasor, Die Ehre...
XI, 6)

letja trgov. Prav tako oglejsko je gospodstvo Jama z enako imenovanim gradom (prvič omenjenim 1274), ki ga Oglej s kmetijami v okolišu daje v fevd.

Vsa ta gospodstva in gospode so pa v 14. stoletju prerastli avstrijski Habsburžani. V svojem prizadevanju, predreti kraško pregrajo, ki jim je zapirala pot do tržaškega zaliva in Kvarnera, so Habsburžani uravnavali primerno politiko nasproti sosedom: Ogleju, Gorici in Benetkam, potem pa znali po vrsti podrediti svoji oblasti gospode in gospodstva na Krasu, med temi pred okoli 600 leti tudi Postojno in Jamo. S širjenjem avstrijsko-habsburške oblasti do morja preko kraških prehodov se pa raztegne politično-upravni pojem Kranjske vse do morja in izrine nastajajoči politično-upravni Kras. Od 14/15. stoletja dalje — z izjemo nekaj let za časa Napoleonovih Ilirskih dežel (1809—1813) — pa vse do konca prve svetovne vojne je habsburška Avstrija gospodar kraških prehodov in pokrajine do severnega Jadrana in Kvarnera, med drugim tudi na potu do morja tako pomembne Pivke.

Naštetim srednjeveškim fevdalnim gospodom in gospodstvom so na Pivki podrejeni kmetje, nastanjeni in razporejeni po vaseh. Kakšno je bilo kmetovo gospodarstvo in kakšen je bil njegov družbeni položaj, kako in kje je bil naseljen in kakšni so bili njegovi odnosi nasproti fevdalnemu gospodu, kako je kmet na Pivki živel tam pred 500 in še več leti, kakšna je sploh Pivka v tem času bila, o tem bi hotel najprej spregovoriti.

Skoraj vse vasi, ki jih danes pozna Pivka, so obstajale že takrat, pred petsto in še več leti, pa še nekaj jih je bilo, ki jih dandanašnji ni več. Kdo ve na primer za nekdanjo vas Poček v gorah vzhodno od Matenje vasi ali pa za nekdanjo vas Vlačno pod Trojico, kjer še danes imena gozdnih in pašnih predelov na obe spominjajo. Ali pa če se po-

maknemo z gora in hribov v ravninski svet: v Štivanu pri Matenji vasi, pri stari cerkvi, je bilo nekdanj večje naselje, kot je danes. »Vasišče« je označba za kraj, kjer je vas nekdanj bila.

Vas po svojem izvoru in značaju je tudi Postojna, se pa v 15. stoletju imenuje že trg, po znanih podatkih prvič leta 1432; njegovi stanovalci pa so »purgarji« (burger). Trinajst kmetij je leta 1498 naštetih v Postojni, niso pa bile vse celogruntarske, po večini so že razbite v polovične in četrtinske kmetije. Že pa kaže Postojna tistih časov po sestavu svojega prebivalstva, da prehaja v tisto vrsto naselij, ki so se začela razlikovati od čisto vaških. Na primer priimki nekaterih prebivalcev govore za prišleke od drugod, drugi pa zopet za take, ki so se posvečali tej ali oni obrti.

Po vaseh so nastanjeni kmetje na svojih gruntih. Tem pripadajo njive, travniki, pašniki, pa tudi manjše gozdne parcele. Kmečka hiša in njej pripadajoča gospodarska poslopja so ponajveč lesena, ponekod že tudi zidana. Nekateri žage in mlini dopolnjujejo zunanjo podobo vaških naselij. Največ mlinov goni voda Pivka. Eden je bil »na Pivki pod jamo, v katero zopet Pivka vpada«, kar bi bila najstarejša znana in zapisana omemba vhoda v današnjo Postojnsko jamo. Po nekaterih vaseh in zunaj njih stoje cerkve, dve med njimi sta farni, pri Hrenovicah in v Slavini.

Vinogradov na Pivki danes ni. Pred stoletji — kot marsikje drugod v Sloveniji, kjer jih danes zastonj iščemo — pa so bili nasajeni okoli Št. Daniela blizu Postojne. Ondotni kmetje so bili dolžni od teh vinogradov dajati vsak po tovor vinskega grozdja v grad Postojno.

Važna pota vodijo preko Pivke. Namesto stare rimske ceste preko Hrušice na Logatec prihajajo v srednjem veku do veljave druga

Jamski grad (Valvasor, Die Ehre... IV, 521)

pota; ta marsikje navezujejo na prometne črte, ki so bile v veljavi že v časih pred Rimljani. Iz Vipavske doline je preko prevala pri Razdrtem vodila na Pivko prastara pot. V Landolu ob njej je stala mitnica, to je tam, kjer je ta pot zavila s Pivke na Planino in dalje na Cerknico, Bloke in Lož. Rekli so ji tudi »patriarhova pot«; vodila je do močnega jedra zemljiške posesti oglejske patriarhovske cerkve v Cerknici in tamkajšnjem okolišu.

Druga važna pot je pridržala na Pivko od juga sem; vezala je na to stran, preko Zagorja in Knežaka, našo deželico z dolino notranjske Reke in Kvarnerom. Vrsta mitnic stoji v njenem južnem odseku; ena je v vasi po sv. Vidu imenovani Šembije, to je tam, kjer se pot od Trnovega sem povzpne na visoko planoto okoli Knežaka.

Plodno Pivko obkrožujejo gore in hribje, z gozdovi poraščeni. V gorah so obsežni pašniki, neke vrste »planine«, »gore« imenovane. Nanje gonijo pastirji v poletnem času na pašo velike množice ovac, vse daleč od morja in Furlanije sem. Take »gore« so Nanos pa na vzhodno stran gori Veliko in Malo Vlačno, pa Lonica, tam, kjer je gora Trojica, danes z razvalino cerkvice. »Gore«, to je planine, so vsako leto oddajali pastirjem za pašnjo predvsem drobnice.

Gozdovi na Pivki so bili za kmečko gospodarstvo zlasti pomembni zaradi svinjske paše, seveda če in ko sta obrodila žir in želod. Velik gozd te vrste je bil na jugovzhodno stran, vanj so s Pivke gonile na pašo svinje njemu sosednje vasi, od Slavinj in Hruševja pa naokrog do Pivke (Šempetra). Za to pravico pa so morale domačije v teh vaseh dati gosposki, nekatere po dve kupni meri ovsa male mere, dva kruha in pišče, nekatere pa le polovico te dajatve.

Gozda in njegovega bogastva seveda v srednjem veku niso izrabljali tako intenzivno

kot dandanes. Vasi na Pivki, ki so spadale pod gospodstvo na Premu (Palčje, Petelinje, Klenik in druge), so morale služiti v grad Prem vsaka na leto deset rezanih desak.

Gradova sta bila v srednjem veku na Pivki dva. Grad na hribu nad Postojno ima tipično grajsko ime, po ptici postojni, ki je iz rodu orlov. Po orlu se glasi stara označba za Postojno in njen grad med Nemci in Romani (Arnsberg, Arlsberg, Adelsberg, Arisberg). Drugi je grad, ki so ga — ker je bil postavljen ob vhodu v jamsko votlino — imenovali, kot marsikje gradove te vrste, enostavno Jama (latinsko Antrum in Foramen, nemško Lueg, pa tudi že v srednjeveških virih po slovensko Jama), danes napačno Predjama ali Predjamski grad. Grad Prem, pod katerega je spadalo tudi nekaj vasi in kmetij na Pivki, je pa že zunaj našega območja.

Za grad so morali kmetje in tudi nekateri drugi prebivalci opravljati tlako. Ta ni bila za vse vasi na Pivki in njihove stanovalce enaka, ne po tem, kaj in kakšno je bilo tlaško delo in ne po njegovi časovni odmeri. V pisani raznovrstnosti se vrsti delo ob žetvi, mlatvi in pletvi, ob oranju in košnji, na pomoč pri lovu, delo pri zidanju in popravljanju gradov, delo na grajskem vrtu, sekanje in obdelovanje lesa, tovarna in vozna tlaka in še marsikaj. Naj za primer navedem tlaško delo, ki so ga ob koncu 15. stoletja morali opravljati na pol še kmetje, na pol pa že tržani, postojnski »purgerji«.

Na gradu Postojni je imel svoj sedež glavar. Vsak na tlako v trgu Postojni obvezani mu je moral po en dan na leto kositi, zato pa mu je bil ob tem poslu dolžan dati glavar zjutraj in pod noč sira in kruha. Grajski pristavi so bile pridružene njive; po teh so morali Postojnčani raztresati gnoj, glavar ali oskrbnik pa sta morala ob tem poslu dati vsakemu po hlebec kruha. Sadike od zelja, kolikor jih je bilo, so morali Postojnčani po-

saditi; ko je zelje porastlo, pa zeljnate glave posekati in nato v kadi zložiti. Na grad Postojno so bili dolžni Postojnčani voziti seno, od Cerknice sem pa pridelke, ki so izvirali iz desetinskih dajatev. Pri tem delu zaposleni Postojnčani so prejeli vsak po hlebec kruha. Ko se je na postojnskem gradu kaj gradilo, so morali postojnski tržani vleči les. Vaščani iz nekaterih drugih vasi na Pivki so bili prav tako zadolženi za razne vožnje in delo na gradu Postojni.

Vasi in kmetije so bile podrejene zemljiškemu gospodstvu, od katerih so za Pivko glavna: Postojna, Jama in Prem. Pod Postojno in ondoljni grad je spadal večji del Pivke, pod Jamo vasi v okolišju tega gradu, v grad Prem pa so služile nekatere vasi v južnem delu Pivke. Nekaj malega posesti je okoli Studenega imel samostan Stična, nekaj posesti pod Nanosom, okoli Razdrtega in Ubeljskega pa goriški grof.

Kmet je na svojem gruntu nastanjen navadno po zakupnem pravu, uživa na njem posestno pravico le toliko časa in v taki obliki, kakor je to odredil in kolikor je bilo po godu njegovemu zemljiškemu gospodu. Ta je na gruntih svojega gospodstva mogel menjavati podložnega obdelovalca od časa do časa, da, celo od leta do leta, kakor ga je bila volja. Vendar je že večkrat zakupna kmetija podeljena podložniku do njegove smrti ali pa do smrti zakonskega druga. V manjšem obsegu pa se je na kmetijah uveljavljalo tudi že nasledstvo v istem rodu, vendar o kakem splošnem dednem nasledovanju na kmetijah še ne moremo govoriti.

Kmetije posebne vrste v južnem območju Pivke in v sosednjem notranjske Reke so bile tiste, ki se še okoli leta 1500 imenujejo »viteške«. Ti, ki so na njih sedeli in jih obdelovali, so nasledniki staroslovenskega privilegirane stanu tako imenovanih kosezov, ki jih je tujec glede na njihov »plemeniti« izvor in položaj drugod na Slovenskem navadno imenoval »plemenite« (edlinge), tukaj na Notranjskem pa »viteze«. »Viteštva« in »plemstva« je bilo na teh »viteških« kmetijah, takrat ko se omenjajo, že malo, kajti družbeni razvoj njihovih lastnikov je šel, navzlic vsej privilegiraniosti, ki jo je »viteška« kmetija še uživala glede dajatev in posebnih pravic, strmo pot navzdol, v pokmetenje in podložništvo. Toda vendar, kakšna razlika še vedno med takim kmetom na viteški kmetiji in njegovim istočasnim sosedom, ki ga je zemljiški gospod mogel po mili volji, kadar in kakor je hotel, presajati z grunta na grunt. Ali pa kako velika razlika med malenkostno tlako, ki jo morajo okoli leta 1500 sicer tu-

di že opravljati ljudje na »viteških kmetijah«, in mnogovrstno in hudo tlako, ki so jo bili dolžni opravljati podložni kmetje.

Zemljiška gospodstva z gradovi kot središči, pa z njihovimi upravnimi organi, kot so sprva patriarhov gastald in pozneje glavar v Postojni pa razni upravitelji, oskrbniki, pisarji, biriči in še drugi, je tista stran upravne ureditve, ki je izhajala od fevdalne oblasti. Druga pa je oblast, ki ji je izvir na strani kmetov in njihovih vasi. Njen glavni predstavitelj so župani, načelniki žup. Župa je mogla obsegati le eno samo vas ali pa poleg te, po kateri se župa imenuje, še katero.

Župan kot načelnik župe je imel določene dolžnosti. Paziti je moral predvsem, da so se v župi izpolnjevale naredbe in zadeve zemljiške gosposke, zlasti glede plačevanja dajatev in davščin. Moral je gledati, da se je v redu in po predpisih opravljala tlaka, ki jo je kmetom, pooblaščen od zemljiške gosposke, napovedoval in jo nadzoroval. Funkcionarje zemljiške gosposke, če so po službenem opravku ali pa tudi drugače prišli na ozemlje župe, so bili župani dolžni pogostiti z jedjo in pijačo.

Kot načelnik vaške župe je imel župan za čas svoje funkcije tudi določene pravice. V plačilo in odškodnino za svoje opravke je župan imel navadno poleg svoje kmetije še eno. Najstarejši podatek glede tega z Notranjske je iz vasi Ubeljsko pod Nanosom, kjer ima okoli leta 1200 župan poleg svoje še eno »župansko kmetijo«. Pa še razne druge ugodnosti je imel župan. V župi Vreme, ki je spadala pod postojnsko gospodstvo, prejema na primer župan ob mlačvi od žitnega činža štiri kupne mere žita. Župana je največkrat volila vaška soseska, potrdila pa zemljiška gosposka.

To in tako bi bilo v velikih obrisih, zlasti na podlagi podatkov, posnetih iz ohranjenih urbarjev, življenje kmeta na Pivki v srednjem veku. Pazljivo proučevanje teh in drugih virov in primerjava med njimi pa nam odkriva, da gospodarsko življenje Pivke in kmeta na Pivki ni potekalo enakomerno, da je bilo podvrženo mnogoterim spremembam in pretresom.

Obdobju prosperitete v Evropi je od druge polovice 14. stoletja sledila gospodarska kriza, ki jo je, kot naš Kras na sploh, močno občutila tudi Pivka. Kraška zemlja, ki postavlja meje glede možnosti naselitve in obdelave, reagira na splošne gospodarske pretresljaje neprimerno bolj kot marsikatera druga.

Iz gospodarskih težav si je iskal kmet na Krasu že v srednjem veku pomoči in rešitve

zlasti v dvojem. Ali — uhaja proti volji seveda svojega zemljiškega gospoda — v mesta ali pa si išče zaslužka v tovarništvu in kupčevanju. V fužinarstvu in rudarstvu — kot marsikje drugod na Slovenskem — ne, kajti rudnikov in fužin na Krasu tako rekoč ni.

Trst in druga mesta v severnem jadranskem Primorju vabijo tudi kmeta s Pivke v svojo sredo, zlasti takrat, ko mu je šlo v gospodarskem pogledu slabo. Boljši socialni položaj in večji ter lažji zaslužek je našega kmeta že od nekdaj vabil in mikal v Trst in druga mesta ob morju. V Trst v srednjem veku še zlasti potem, ko je to mesto prišlo pod oblast avstrijskih Habsburžanov (1382) in je bilo s tem njegovo gospodarstvo še tesneje kot do takrat povezano z obsežnim zaledjem, ki je bilo pod istim gospodom, oziroma je prehajalo pod tistega političnega gospoda, ki je bil tudi gospodar Trsta. To pa so bila tudi gospodstva na Pivki. Postojna je od šestdesetih let 14. stoletja habsburška.

Mesta ob severnem Jadranu so na Kras in preko Krasa z oddaljenejšim zaledjem povezana s številnimi poti. Prometni položaj Pivke v okviru Krasa je v zgodovini vedno očitin in pomemben, v zgodovini kmeta v tem delu naše zemlje pa še prav posebno. Tovorništvo in trgovanje ob potih in po potih, ki peljejo s Pivke na morje, je marsikaterega njenih kmetov speljalo z domače grude, ki je tako ostala brez obdelovalca in pusta; zemljiškemu gospodu pa se je na ta način izmaknila delovna sila in z njo materialen donos.

Levstikov Martin Krpan z Vrha pri Sveti Trojici »na Notranjem« je prototip malega kraškega tovarnika, ki ga moremo slediti stoletja nazaj, poleg seveda tistega prevoznika in kupčevalca, od katerega je nemalokateri postal veliki trgovec v Trstu ali na Reki. Drva, suha roba, oglje, seno, platno, železo, led in konji so glavni predmeti kmečkega kupčevanja in tovorjenja s Krasa na morje, od tod v zaledje pa predvsem vino in sol.

Uhajanje v Trst in druga primorska mesta pa ni edini vzrok opustelosti na Pivki in Kra-

su sploh pred petsto in še več leti. V drugi polovici 15. stoletja je pritisnil glavni od zunaj pripadajoči povod še za večjo opustelost kraških kmetij in vasi. Bili so to vpadi Turkov.

Prav na Pivki sta se srečala dva glavna pota turških vdorov, eden od juga sem od Kvarnerskega Primorja pa preko doline notranjske Reke, drugi preko Blok in Cerknice. Posledice turških vpadov so bile za Pivko in Kras na sploh od sile pogubne. Cele vasi postanejo in ostanejo puste in prazne. Od nekaterih poznamo sicer ime, toda danes ni za njimi sledu niti po ustnem izročilu. V drugih vaseh je do polovice in še več kmetij v pustoti. Te imajo, kolikor je bilo spričo turških viher in drugih nadlog mogoče — tudi kužne bolezni so v tem času na Pivki kosile ljudi na veliko — preživeli sosedje in novi prišleki v užitek. Niso redki primeri, da ima kmet poleg svojega grunta še dve ali tri puste kmetije, če ne za kaj drugega vsaj za odškodnino »za travo«, ki jo je na pustotah nakosil. Le delno so ogromno opustelost mogli omiliti razni ukrepi zemljiških gospodov in jo popraviti s priseljenci in begunci, ki so pred Turki pribežali iz Bosne, Dalmacije in Hrvatske. Od tistih časov — izza zadnjih desetletij 15. stoletja — se med kmeti na Pivki pojavljajo priimki, ki kažejo na prišleke z juga, Hrovat na primer ali Bezjak.

Številke, izračunane iz podatkov v urbarjih, nam povedo, kako velika je bila opustelost kraških kmetij na prelomu iz 15. v 16. stoletje. Na ozemlju postojnskega gospodstva je bilo leta 1498 od skupno 359 kmečkih obdelovalnih enot (cele kmetije, polkmetije, četrtinske kmetije) pustih 136, v odstotkih povedano skoraj 38.

Opustelost, ki je v drugi polovici 15. stoletja zajela kmečke domačije na Pivki, povzročena po begu kmeta z grude in povečana še zlasti po vpadih Turkov, je zarezala tedaj v življenje našega človeka na Pivki tako globoko, da moremo upravičeno s tem pojavom in obdobjem končati poglavje o Pivki v srednjem veku.

